

© *Сергій Стельникович*
(Київ)

**ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПОЛІТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ АРМІЇ (УНРА)**

У статті розглядаються процеси організації Української Народної Революційної Армії (УНРА) Т.Бульби-Боровця та політичні засади її діяльності.

Історія українського національного руху опору періоду Другої світової війни на сьогодні є однією

з найбільш актуальних проблем вітчизняної історичної науки („проблема ОУ Н - УПА"). Про і

це, зокрема, свідчить створення 12 вересня 1997 р. постановою Кабінету Міністрів України, відповідно до доручення Президента України, Урядової комісії для її розгляду. В Інституті історії України НАН України при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА була сформована робоча група істориків, яка працювала до 2004 р., а в 2005 р. були опубліковані підсумкові тези її роботи. Однак ця проблема не наблизилася до свого остаточного розв'язання. Перед дослідниками постало ряд питань, які вимагають подальших досліджень. Одне з таких питань - вивчення військово-політичної діяльності збройних формувань Т.Бульби-Боровця. Це зумовлює мету даного дослідження, яка полягає у аналізі процесів формування Української Народної Револьюційної Армії (УНРА) Т.Бульби-Боровця та політичних засад її діяльності.

Об'єктивне вивчення окремих аспектів діяльності УНРА розпочалося на початку 90-х рр. XX ст. А.Кентієм та В.Дзюбаком [4; 5; 8]. Певні аспекти історії УНРА А.Кентій та В.Дзюбак висвітлюють також у дослідженнях, які вийшли протягом 1998 - 2004 рр. в рамках діяльності робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА [6; 9], а також в її підсумкових тезах [7]. УНРА розглядалася як один із етапів революційно-повстанської боротьби Т.Бульби-Боровця, основна увага зверталася на ідейне та військове протистояння між УНРА та УПА, організованої ОУН(Б). В той же час поза увагою залишаються процеси формування Української Народної Револьюційної Армії, політичні засади її діяльності.

За даними низки німецьких та радянських архівних матеріалів, після розпуску в середині листопада 1941 р. Поліської Січі Т.Бульба-Боровець вже на початку 1942 р. створює нове військове формування [3, оп.1, спр.14, арк.1; 19, оп.1, сир.281, арк.4; 20, оп.1, спр.4, арк.238]. В повідомленні з окупованих східних областей 24 від 22 травня 1942 р. зазначається, що, незважаючи на те, що у листопаді 1941 р. український добровольчий корпус „Поліська Січ” був розпущений, він знову повинен таємно організуватися та зібрати велику кількість багнетів [16, оп.1, спр.1, арк.13; 17, оп.22, спр.76, арк.13]. Нові партизанські з'єднання Т.Бульби-Боровця виступили під назвою „Українська Повстанська Армія”.

Архівні матеріали свідчать, що вже з другої половини 1942 р. партизанські формування Т.Бульби-Боровця переходять на позиції двофронтової збройної боротьби як проти Радянського Союзу, так і проти Німеччини [2, оп.1,

спр.13, арк.17; 21, оп.3, спр.395, арк.1]. На це також вказує лист єпископа Мстислава до Т.Бульби-Боровця від 15 листопада 1942р., в якому він закликає отамана змінити свою антинімецьку позицію [12, арк.1-3]. Проте Т.Бульба-Боровець не ставив питання про розгортання збройної боротьби проти німців. Отаман не мав для цього достатньої кількості збройних сил і не бачав у Німеччині головного ворога самостійної України, Та все ж він час від часу демонстрував німцям можливості своєї організації [8, с 74].

Військові повстанські загони створювали також обидві фракції ОУН. Як зазначає О.Шуляк, збройні формування ОУН(Б) оформились під назвою „Військові відділи ОУН С.Бандери”, збройні формування ОУН(М) - „Військові відділи ОУН А.Мельника”. Назва ж „УПА” вживалася лише відділами Т.Бульби [22, с.20-21]. На III конференції ОУН(Б) 17-21 лютого 1943 р. було прийнято рішення про розгортання широкої збройної боротьби та творення власних збройних формувань-Української Повстанської Армії [11, с.97]. Починаючи з травня 1943 р. Військові відділи ОУН(Б) все частіше вживають назву „УПА” [15, оп.1, спр.127, арк.1]. У часописі „До зброї” за липень 1943 р., який видавався політичним відділом новоствореної УПА, зазначається: „Політична боротьба українського народу за Українську Державу увійшла в нову фазу. На це склалися ріст внутрішньої сили українського народу і зовнішня політична обстановка. Виявом цієї організованої боротьби є Українська Повстанча Армія (УПА)” [18, оп.4, спр.354, арк.94].

Головна Команда УПА Бульби-Боровця з метою збереження самоідентифікації власних збройних формувань видає 20 липня 1943 р. наказ №80 про зміну назви своєї організації: „З огляду на те, що в рядах Української Повстанчої Армії об'єднується багато досі окремо діючих партизанських відділів та з'єднань з усіх областей України, чим партизанська боротьба переходить в площину широкої всенародньої революційної боротьби цілого українського народу проти загарбників - Головна Команда Української Повстанчої Армії постановляє переіменувати Українську Повстанчу Армію на Українську НароднюРевольюційну Армію”[10,сі; 23,с.270]. У зв'язку з перейменуванням „Української Повстанської Армії” на „Українську Народну Револьюційну Армію”, Головна Команда УНРА 20 липня 1943 р. всім командирам відділів видає наказ №81 проте, щоби в подальшому виступати лише під назвою „Українська Народна Револьюційна Армія” [1, с.254; 10, сі]. Аббревіатура „УНРА”

не була новою в українському русі опору. Вперше вона („Українська Національно-Революційна Армія“) була використана ОУН(Б) в 1941 р. для означення власних збройних сил [15, оп.1,спр.64, арк. 1].

В „Короткому організаційному статуті УНРА“ проголошувалося, що УНРА - це надпартійна військово-революційна організація та осередок революційної боротьби всіх трудящих України за свою незалежну демократичну державу, де всі громадяни будуть мати рівні права та рівні можливості. Свою революційну роботу вона базує на демократичних основах міжпартійного порозуміння, щоб таким чином у боротьбі за визволення України об'єднати всі сили українського народу та створити єдиний всенародний революційний фронт. Відповідно до статуту, до лав УНРА можуть входити всі українці без огляду на їх політичні переконання та партійну приналежність, а також безпартійні та представники національних меншин, що вважають Україну своєю батьківщиною і готові чесно боротися за відбудову української незалежної держави. В ряди УНРА могли включатися й іноземці, які або організовують в загальній боротьбі поневолених народів за своє звільнення окремі національні відділи при УНРА, або вступають в УНРА індивідуально [17, оп.23, спр.930, арк.103; оп.70, спр.992, арк. 159].

Таким чином, до складу збройних відділів УНРА, окрім власне бульбівських формувань, входили рівненська група ОУН(М), представники ФУР, У НР. гетьманців, УНДП, Вільного козацтва тощо [14, с.135; 22, с.25]. УНРА на початковому етапі діяльності була досить масштабною організацією і своїми розмірами поступалася хіба що ОУН С.Бандери. Діями вона охоплювала південні та східні райони Рівненської області [13, с 117].

Верховним органом УНРА була Політична Рада УНРА, яка окреслювала генеральну політичну лінію, тактику та інші напрями в революційній роботі для Головної Команди УНРА. Політична Рада вважалася найвищим політичним органом до часу, поки не з'явиться всеукраїнський орган національної політики. В такому разі Політична Рада ліквідується, а УНРА буде підпорядкована цьому органу [17, оп.23, спр.930, арк. 103]. Політична Рада складалася з представників політичних угруповань та позапартійних представників українських земель, об'єднаних для революційної боротьби, основаної на міжпартійному взаєморозумінні. Членами Політичної Ради УНРА були: І.Порада (представник Української національно-демократичної партії), М.Даниленко

(від Союзу українських комуністів-самостійників), О.Жданович (представник Організації українських націоналістів під проводом полковника А.Мельника), С.Мазепа (представляв безпартійне громадянство) та А.Бочанов (представник козаків Дону та Кубані) [17, оп.23, спр.930, арк. 113; оп.70, спр.992, арк.127].

Керівництво бойовими діями здійснювала Головна Команда УНРА, до складу якої входило 5 чоловік: командуючий УНРА, командант територіальної армії (перший заступник командуючого УНРА), командир діючої армії (другий заступник командуючого УНРА), начальник Головного штабу та секретар Головної Команди. Всю свою роботу Головна Команда УНРА проводила через Головний штаб УНРА, який поділявся на відповідну кількість відділів. Головний штаб очолював начальник Головного штабу.

Організаційно УНРА поділялася на територіальну УНРА як підпільну військово-революційну організацію та діючу УНРА як безпосередню військову силу, що були підпорядковані Головному штабу та Головній Команді УНРА [17, оп.23, спр.930, арк. 104-105].

Територіальна армія виконувала всі функції адміністративного характеру і свою організаційну структуру пристосовувала до адміністративного поділу країни. Відповідно, до її складу входили обласні, окружні, районні та сільські команди, кожна з яких поділялася на 5 відділів: організації зв'язку, пропаганди та політичної освіти, військової підготовки, розвідки і контррозвідки та адміністративно-господарський відділ. Кожну команду очолював командант, призначений командантом вищої команди, в функції якого входило призначати начальників відділів своєї команди, проводити ; революційну роботу згідно наказів та інструкцій, відповідати за діяльність своєї команди. Обласні ; команди підпорядковувалися безпосередньо і Головному штабу УНРА. Членами територіальної армії могли бути лише добровольці,

Діюча армія проводила безпосередню збройну боротьбу і організовувалася на загальних військових засадах під керівництвом Оперативного штабу, що підпорядковувався Головному штабу УНРА. Військовими діючої армії могли бути як добровольці, так і мобілізовані,

Всі члени та військові УНРА давали присягу не складати зброї і не припиняти революційної боротьби, поки не буде досягнута найвища мета для всіх трудящих України - самостійність української держави [17, оп.23, спр.930, арк. 104-105].

В політичному плані через досягнення незалежності України УНРА проголошувала

боротьбу за демократію, народовладдя в українській державі, де трудящі будуть мати змогу через вибраних ними представників керувати державними справами та їх контролювати. Відповідно до цього, заперечувалася будь-яка диктатура. Проголошувалася боротьба за основні права та свободи: свободу думки, слова і преси, товариств, творчості, боротьба за пошанування людини, її гідності та переконань, за право на вільний культурний розвиток.

Проголошена соціальна платформа відзначалася лівополітичним спрямуванням: справедливий соціальний лад без буржуазії та панування приватного чи державного капіталу, класових і партійних привілеїв. Висловлювалося гасло боротьби за вільну і не експлуатовану працю робітників на заводах і шахтах, які будуть власністю українського народу. Для селян передбачався безкоштовний розподіл земель, які вільним вибором у сільських громадах повинні будуть визначити форму землеволодіння - індивідуальну, кооперативну чи колективну. Проголошувався вільний розвиток дрібного ремесла і торгівлі. Приватна ініціатива в майбутній українській державі допускалася під контролем народу через органи державної влади. Відповідні права проголошувалися для трудової інтелігенції [17, оп.23, спр.930, арк. 109; оп.70, спр.992, арк. 159].

В часописі УНРА „Оборона України” О. Жданович, який певний час працював у її редакції,

так визначив завдання УНРА: „Ми боремось за повну свободу українського народу, яку можна досягнути лише створивши українську незалежну державу. Ми боремось проти скажених імперіалізмів Москви й Берліна, за свободні держави всіх поневолених народів на їх етнографічних землях.

Боремось за могутню державу трудящих України, що стане сторожем порядку на межі Заходу й Сходу, що забезпечить інтереси робітництва, дасть йому вільну працю на заводах і шахтах, які будуть власністю народу, а не капіталістів; державу, що розвине свободну творчість трудової інтелігенції, що дасть селянам мільони гектарів української землі на умовах ними самими усталених” [10, с 1-2].

Отже, УНРА виникла в липні 1943 р. на базі збройних формувань УПА Т.Бульби-Боровця внаслідок ідейного та військового протистояння в українському національному русі опору. УНРА проголошувалася надпартійною військово-революційною організацією та підпорядковувалася Політичній Раді як міжпартійному координатору дій. До складу Політичної Ради входили представники українських політичних угруповань та позапартійні представники, об'єднані для революційної боротьби, основаної на міжпартійному взаєморозумінні. Соціальна програма УНРА ґрунтувалася на лівополітичних поглядах, що робило її більш сприйнятною для осіб, які виросли в умовах радянської суспільно-політичної дійсності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бульба-Боровець Т. Армія без держави. Слава і трагедія українського повстанського руху. Спогади. - Вінніпег: Волинь, 1981.-326 с
2. Державний архів Житомирської області (далі ДАЖО). - Ф.П. 1376: Підпільні організації і партизанські загони, які діяли в роки Великої Вітчизняної війни 1941 -1943 рр. на території Житомирської області.
3. ДАЖО.-Ф.Р. 1151 Житомирський генералкомісаріат.
4. Дзьобак В. Отаман Тарас Бульба-Боровець: Штрихи до політичного портрета. - К.: Інститут історії України НАН України, 1995.-91 с
5. Дзьобак В. Тарас Боровець і „Поліська Січ” // 3 архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. -1995. - № 1-2 - с. 39-59.
6. Дзьобак В. Тарас Бульба-Боровець і його військові підрозділи в українському русі опору (1941 -1944 рр.). - К.: Інститут історії України НАН України, 2002. - 260 с
7. Дзьобак В., Ільюшин І., Касьянов Г., Кентій А., Кульчицький С Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: Історичні нариси / Відп. ред. С. Кульчицький. - К.: Наукова думка, 2005. - 496 с
8. Кентій А. „Отаман Тарас Бульба” // Політика і час. -1992. - №4. - с 72-79.
9. Кентій А. Українська повстанська армія в 1942-1943 рр. - К.: Інститут історії України НАН України, 1999. - 287 с
10. Оборона України. -1943. -I серп.
11. ОУН: світли постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955.-(б.м.), 1955. - 371 с
12. Рівненський обласний краєзнавчий музей. Документ №15350/8. - 3 арк.
13. Сергітчук В. ОУН - УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. - К.: Дніпро, 1996. - 496 с
14. Туди де бій за волю. Збірник військово-політичних матеріалів у пам'ять Максима Скорупського-Макса, курінного УПА. - Лондон - Париж, 1989. - 479 с
15. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України). - Ф.3833: Краєвий провід Організації Українських Націоналістів (ОУН) на західноукраїнських землях.

16. ЦДАВО України. - Ф.4328: Штаб командування начальника поліції безпеки окупованих східних областей.
17. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України). - Ф. 1: Центральний комітет Комуністичної партії України.
18. ЦДАГО України. - Ф.57: Колекція документів з історії Комуністичної партії України.
19. ЦДАГО України. - Ф.62: Український штаб партизанського руху (УШПР).
20. ЦДАГО України. - Ф.65: З'єднання партизанських загонів Житомирської області.
21. ЦДАГО України. - Ф. 166: Комісія з історії Великої Вітчизняної війни при Академії наук СРСР.
22. Пуляк О. В ім'я правди: До історії повстанчого руху в Україні. - Роттердам, 1947. - 36 с
23. Poiiszczuk W. Nacjonalizm ukraiński w dokumentach (cz??24. 2). Integralny nacjonalizm ukraiński jako odmiana faszyzmu. Tom czwarty. Dokumenty z zakresu dzia?a? struktur nacjonalizmu ukraińskiego w okresie od 1920 do grudnia 1943 roku. - Toronto, 2002. - 524 s.

© *Sergiy Stelnykovych*
(Kyiv)

**ORGANIZATION AND POLITICAL PRINCIPLES
OF THE UKRAINIAN NATIONAL REVOLUTIONARY ARMY'S (UNRA) ACTIVITY**

The article considers the process of T.Bulba-Borovets 's Ukrainian National Revolutionary Army (UNRA) organization and political principles of its activity.